DOMSTOLENS DOM

17. september 2002 *

I sag C-413/99,

angående en anmodning, som Immigration Appeal Tribunal (Det Forenede Kongerige) i medfør af artikel 234 EF har indgivet til Domstolen for i de for nævnte ret verserende sager,

Baumbast

og

R

mod

Secretary of State for the Home Department,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 18 EF og af artikel 12 i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet (EFT 1968 II, s. 467),

har

* Processprog: engelsk.

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene P. Jann, F. Macken (refererende dommer), N. Colneric og S. von Bahr samt dommerne C. Gulmann, D.A.O. Edward, A. La Pergola, J.-P. Puissochet, M. Wathelet, V. Skouris, J.N. Cunha Rodrigues og C.W.A. Timmermans,

generaladvokat: L.A. Geelhoed
justitssekretær: ekspeditionssekretær L. Hewlett,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— hr. og fru Baumbast samt Maria Fernanda Sarmiento og Idanella Baumbast ved N. Blake og L. Fransman, QC, for solicitor M. Davidson, og R ved N. Blake og barrister S. Harrison for solicitor B. Andonian

— Det Forenede Kongeriges regering ved J.E. Collins, som befuldmægtiget, bistået af barrister P. Saini

— den tyske regering ved W.-D. Plessing og B. Muttelsee-Schön, som befuldmægtigede

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved N. Yerrell og C. O'Reilly, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 6. marts 2001 er afgivet mundtlige indlæg af hr. og fru Baumbast, af Maria Fernanda Sarmiento og Idanella Baumbast, af R, af Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 5. juli 2001,

afsagt følgende

Dom

1 Ved kendelse af 28. maj 1999, indgået til Domstolen den 28. oktober 1999, har Immigration Appeal Tribunal i medfør af artikel 234 EF forelagt fire præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 18 EF og af artikel 12 i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet (EFT 1968 II, s. 467).

2 Disse spørgsmål er blevet rejst under retssager mellem hr. og fru Baumbast og Maria Fernanda Sarmiento og Idanella Baumbast (herefter under ét »familien Baumbast«) som de første sagsøgere og R som anden sagsøger mod Secretary of State for the Home Department (herefter »Secretary of State«) vedrørende sidstnævntes afslag på at give opholdstilladelser i Det Forenede Kongerige.

De relevante retsforskrifter

Fællesskabsbestemmelserne

3 Artikel 17 EF bestemmer:

»1. Der indføres et unionsborgerskab. Unionsborgerskab har enhver, der er statsborger i en medlemsstat. Unionsborgerskab er et supplement til det nationale statsborgerskab og træder ikke i stedet for dette.

2. Unionsborgerne har de rettigheder og er underkastet de pligter, der er indeholdt i denne traktat.«

4 Artikel 18, stk. 1, EF bestemmer, at enhver unionsborger har ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område med de begrænsninger og på de betingelser, der er fastsat i denne traktat og i gennemførelsesbestemmelserne hertil.

5 Artikel 10-12 i forordning nr. 1612/68 lyder som følger:

»*Artikel 10*

1. Følgende personer har uanset nationalitet ret til at tage bopæl hos en arbejdstager, der er statsborger i en medlemsstat og er beskæftiget på en anden medlemsstats område:

a) hans ægtefælle og deres efterkommere i lige linje, der er under 21 år eller forsørges af ham

b) arbejdstagerens og hans ægtefælles slægtninge i opstigende linje, når disse forsørges af ham.

2. Medlemsstaterne skal lette tilflytningen for familiemedlemmer, som ikke er nævnt i stk. 1, men som forsørges af eller i hjemlandet er optaget i den nævne arbejdstagers husstand.

3. Det er en forudsætning for anvendelsen af stk. 1 og stk. 2, at arbejdstageren for sin familie råder over en bolig, der svarer til de krav, der anses for normale for indenlandske arbejdstagere i det område, hvor han er beskæftiget; denne bestemmelse må ikke medføre forskelsbehandling mellem indenlandske arbejdstagere og arbejdstagere fra andre medlemsstater.

Artikel 11

I tilfælde, hvor en statsborger i en medlemsstat har lønnet beskæftigelse eller selvstændig virksomhed på en anden medlemsstats område, har ægtefællen og børn, der er under 21 år eller forsørges af ham, ret til at udøve enhver lønnet beskæftigelse på hele denne medlemsstats område, selv om de ikke har statsborgerret i en medlemsstat.

Artikel 12

Såfremt en statsborger i en medlemsstat er eller har været beskæftiget på en anden medlemsstats område, har hans børn, hvis de er bosat på denne medlemsstats område, adgang til almindelig undervisning, lærlingeuddannelse og faglig uddannelse på samme vilkår som statsborgere i denne stat.

Medlemsstaterne skal fremme bestræbelser, der gør det muligt for disse børn på de bedst mulige vilkår at følge undervisningen.«

6 Ifølge artikel 1, stk. 1, første afsnit, i Rådets direktiv 90/364/EØF af 28. juni 1990 om opholdsret (EFT L 180, s. 26) giver medlemsstaterne opholdsret til statsborgere fra en medlemsstat, som ikke har denne ret på grundlag af andre bestemmelser i fællesskabslovgivningen, samt til medlemmerne af deres familie, som defineret i direktivets artikel 1, stk. 2, når de selv og medlemmerne af deres

familie er omfattet af en sygeforsikringsordning, der dækker samtlige risici i værtsmedlemsstaten, og råder over tilstrækkelige midler til at undgå, at de under deres ophold falder værtsmedlemsstatens sociale system til byrde.

7 Det bestemmes i artikel 1, stk. 1, andet afsnit, i direktiv 90/364, at de i stk. 1, første afsnit, omhandlede midler er tilstrækkelige, når de under hensyn til ansøgerens personlige forhold og i givet fald forholdene for de personer, der får opholdsret i medfør af direktivets artikel 1, stk. 2, overstiger det niveau, der giver værtsmedlemsstatens egne statsborgere ret til social bistand.

8 Artikel 1, stk. 1, tredje afsnit, i direktiv 90/364 bestemmer, at når stk. 1, andet afsnit, ikke kan anvendes, anses ansøgerens midler for tilstrækkelige, når de overstiger den mindste sociale pension, som værtsmedlemsstaten udbetaler.

9 Det bestemmes i artikel 1, stk. 2, i direktiv 90/364:

»Følgende personer har uanset nationalitet ret til at tage ophold i en anden medlemsstat sammen med indehaveren af opholdsretten:

a) ægtefællen og deres forsørgelsesberettigede efterkommere i lige linje

b) slægtninge i opstigende linje til indehaveren af opholdsretten og til dennes ægtefælle, når de forsørges af vedkommende.«

10 Artikel 3 i direktiv 90/364 bestemmer, at opholdsretten gælder, så længe indehaverne af denne ret opfylder betingelserne i direktivets artikel 1.

De nationale bestemmelser

11 Section 7(1) i Immigration Act 1988 (udlændingeloven af 1988) bestemmer:

»En person behøver ikke tilladelse til at indrejse eller opholde sig i Det Forenede Kongerige i henhold til [Immigration Act 1971], såfremt han er berettiget hertil i kraft af en rettighed, der kan gøres gældende efter fællesskabsretten, og som kan påberåbes direkte, eller i kraft af en bestemmelse truffet i henhold til section 2(2) i European Communities Act 1972 [lov af 1972 om De Europæiske Fællesskaber].«

12 Artikel 3 i Immigration (European Economic Area) Order 1994 (bekendtgørelse af 1994 om indvandring fra Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde, 1994 SI 1895, herefter »EEA Order«) fastslår det almindelige princip om, at statsborgere fra en kontraherende part i aftalen af 2. maj 1992 om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EFT 1994 L 1, s. 3, herefter

»EØS-aftalen«) samt deres familiemedlemmer har ret til indrejse i Det Forenede Kongerige blot mod forevisning af et gyldigt identitetsbevis eller pas.

13 I henhold til artikel 4(1) i EEA Order har en »kvalificeret person« ret til at opholde sig i Det Forenede Kongerige, så længe han har denne status. Ved artikel 4(2) i EEA Order udstrækkes denne ret til familiemedlemmer, herunder også ægtefællen.

14 Ifølge artikel 6 i EEA Order forstås ved en sådan »kvalificeret person« bl.a. en statsborger i en kontraherende part i EØS-aftalen, der har beskæftigelse som arbejdstager i Det Forenede Kongerige.

15 Afsnit 255 i United Kingdom Immigration Rules (House of Commons Paper 395) (bestemmelser om indvandring vedtaget af Det Forenede Kongeriges parlament i 1994, herefter »Immigration Rules«) bestemmer:

»En statsborger i et EØS-land (som ikke er studerende) og hans familiemedlemmer kan, hvis der til dem er udstedt en opholdstilladelse eller et opholdsdokument med en gyldighed på fem år, og hvis de har opholdt sig i Det Forenede Kongerige i overensstemmelse med bestemmelserne i 1994 EEA Order i fire år og fortsat gør det, efter ansøgning herom få påført deres opholdstilladelse eller opholdsdokument (alt efter omstændighederne) en påtegning, der viser, at de har tilladelse til at blive i Det Forenede Kongerige på ubestemt tid.«

Hovedsagerne

Baumbast-sagen

16 Fru Baumbast, der er kolumbiansk statsborger, indgik i maj 1990 i Det Forenede Kongerige ægteskab med hr. Baumbast, der er tysk statsborger. Der er to døtre i familien, den ældste, Maria Fernanda Sarmiento, som er fru Baumbasts biologiske datter, er kolumbiansk statsborger, og den yngste, Idanella Baumbast har både tysk og kolumbiansk statsborgerskab.

17 Det fremgår af forelæggelseskendelsen, at med henblik på anmodningen om en præjudiciel afgørelse er der mellem hovedsagens parter enighed om, at for så vidt angår de fællesskabsretlige spørgsmål betragtes Maria Fernanda Sarmiento også som medlem af hr. Baumbasts familie. Hun omtales følgelig i forelæggelseskendelsen som det ene af de to børn i denne familie.

18 I juni 1990 fik medlemmerne af familien Baumbast tildelt en opholdstilladelse med en gyldighed på fem år. Fra 1990 til 1993 var hr. Baumbast erhvervsmæssigt aktiv i Det Forenede Kongerige, først som arbejdstager, derefter som leder af en virksomhed. Hans virksomhed gik konkurs, og da han ikke kunne finde en tilstrækkelig vellønnet beskæftigelse i Det Forenede Kongerige, har han siden 1993 haft ansættelser hos tyske selskaber, der driver virksomhed i Kina og i Lesotho. Selv om Baumbast siden da lejlighedsvis har søgt arbejde i Det Forenede Kongerige, havde hans erhvervsmæssige situation ikke ændret sig på datoen for afsigelsen af forelæggelseskendelsen.

19 Inden for den omhandlede periode har hr. og fru Baumbast været ejere af et hus i Det Forenede Kongerige, og deres døtre har gået i skole dér. De har ikke modtaget sociale ydelser i Det Forenede Kongerige, og da de har fuld sygeforsikringsdækning i Tyskland, er de, når det var nødvendigt, taget til Tyskland for at modtage lægelig behandling.

20 I maj 1995 indgav fru Baumbast ansøgning om tidsubegrænset opholdstilladelse (»indefinite leave to remain«) i Det Forenede Kongerige for sig selv og for de andre medlemmer af hendes familie. I januar 1996 afslog Secretary of State at forlænge hr. Baumbasts opholdstilladelse såvel som opholdsdokumenterne for fru Baumbast og hendes børn.

21 Den 12. januar 1998 blev der indgivet klage over dette afslag til Immigration Adjudicator (Det Forenede Kongerige). Denne bemærkede, at hr. Baumbast hverken var arbejdstager eller en person med almindelig ret til ophold som omhandlet i direktiv 90/364. Med hensyn til børnene fastslog Immigration Adjudicator, at de havde en selvstændig ret til ophold i medfør af artikel 12 i forordning nr. 1612/68. Han fandt endvidere, at fru Baumbast havde en opholdsret i en periode svarende til den, hvorunder hendes børn udøvede rettigheder i henhold til den nævnte forordnings artikel 12. Ifølge Immigration Adjudicator fulgte fru Baumbasts rettigheder af medlemsstaternes forpligtelse til i medfør af denne bestemmelse at fremme bestræbelser, der gør det muligt for børn at følge undervisningen i værtsmedlemsstaten på de bedst mulige vilkår.

22 Hr. Baumbast har appelleret afgørelsen, som Immigration Adjudicator har truffet for hans vedkommende, til den forelæggende ret. Secretary of State har indanket afgørelsen vedrørende fru Baumbast og hendes to børn for denne ret.

R-sagen

23 R, der er amerikansk statsborger, er fra sit første ægteskab med en fransk statsborger mor til to børn, der har både fransk og amerikansk statsborgerskab. Hun flyttede i 1990 til Det Forenede Kongerige som ægtefælle til en EF-statsborger, der udnyttede rettigheder i henhold til EF-traktaten, og fik opholdstilladelse i Det Forenede Kongerige indtil oktober 1995.

24 R og hendes første mand blev skilt i september 1992, men der blev på daværende tidspunkt ikke truffet nogen foranstaltning af Secretary of State med hensyn til R's indvandrerstatus, og hun opholdt sig fortsat i Det Forenede Kongerige. Ifølge skilsmissevilkårene skulle børnene blive hos deres mor i England og Wales i en periode på mindst fem år efter skilsmissen eller så længe, som parterne blev enige om. Efter skilsmissen har børnene haft regelmæssig forbindelse med deres far, som stadig bor og arbejder i Det Forenede Kongerige, og som sammen med deres mor deles om ansvaret for deres opvækst såvel på det følelsesmæssige som på det økonomiske plan.

25 Det fremgår ligeledes af akterne i hovedsagen, at R, mens hun har opholdt sig i Det Forenede Kongerige, har købt et hus og etableret en virksomhed som indendørsarkitekt, som hun har investeret betydelige beløb i. Hun indgik i 1997 nyt ægteskab med en britisk statsborger.

26 I oktober 1995 blev der på vegne af R og hendes to døtre indgivet ansøgning om tidsubegrænset opholdstilladelse i Det Forenede Kongerige i henhold til national ret. Den 3. december 1996 fik børnene tidsubegrænset ret til ophold i Det Forenede Kongerige som medlemmer af en vandrende arbejdstagers familie.

Ansøgningen for R blev imidlertid afslået, idet Secretary of State ikke var overbevist om, at der i familiens situation forelå sådanne særlige forhold, at det kunne begrunde en skønsmæssig afgørelse. Secretary of State gav udtryk for, at børnene var små nok til at kunne tilpasse sig livet i De Forenede Stater, hvis de skulle blive nødt til at følge med deres moder dertil.

27 Et af de spørgsmål, der blev rejst under sagen for Immigration Adjudicator til prøvelse af afslaget fra Secretary of State på at give R en tidsubegrænset ret til ophold, var, hvorvidt dette afslag gjorde indgreb i de rettigheder, som hendes børn havde i medfør af fællesskabsretten til uddannelse og ophold i Det Forenede Kongerige, såvel som i retten til familieliv. Immigration Adjudicator gav ikke R medhold i sagen ved en afgørelse, som R har appelleret til Immigration Appeal Tribunal.

De præjudicielle spørgsmål

28 Idet Immigration Appeal Tribunal fandt, at de sager, der var indbragt for den, nødvendiggjorde en fortolkning af artikel 18 EF og af forordning nr. 1612/68, besluttede den at udsætte afgørelsen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Fælles spørgsmål i de to sager

1) a) Har en unionsborgers børn, som selv er unionsborgere, og som har påbegyndt grunduddannelse under deres fars (eller forælders) udøvelse af sin opholdsret som arbejdstager i en anden medlemsstat, hvor han ikke er

statsborger (herefter »værtslandet«), ret til at opholde sig i værtslandet for her at gennemføre en almindelig skolegang i henhold til artikel 12 i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68?

b) Hvis besvarelsen af ovenstående spørgsmål bliver en anden, såfremt

i) forældrene er skilt

ii) kun en af forældrene er statsborger i Den Europæiske Union, og den pågældende forælder er ophørt med at være arbejdstager i værtslandet

iii) børnene ikke selv er statsborgere i Den Europæiske Union

hvilke kriterier skal de nationale myndigheder da anvende?

2) I tilfælde, hvor børn har ret til at opholde sig i et værtsland for at følge almindelig undervisning i henhold til artikel 12 i forordning nr. 1612/68, skal værtslandets forpligtelse til at »fremme bestræbelser, der gør det muligt for

disse børn på de bedst mulige vilkår at følge undervisningen«, da fortolkes således, at den berettiger den person, som primært drager omsorg for dem, uanset om denne person er unionsborger, til at opholde sig med dem i værtslandet for at lette udøvelsen af denne ret, selv om

i) børnenes forældre er skilt, eller

ii) faderen, som er statsborger i Den Europæiske Union, ophører med at være arbejdstager i værtslandet?

Spørgsmål, som alene er relevante for Baumbast-sagen

3) a) Har hr. Baumbast på grundlag af omstændighederne i sagen som unionsborger en direkte anvendelig ret til ophold i en anden EU-medlemsstat i medfør af artikel 18 EF (tidl. artikel 8 A), hvis han ikke længere har opholdsret som arbejdstager efter artikel 39 EF (tidl. artikel 48) og ikke opfylder betingelserne for at opholde sig i værtslandet i henhold til nogen anden fællesskabsretlig bestemmelse?

b) Har hans hustru og børn, hvis dette er tilfældet, en afledt ret til ophold, beskæftigelse eller andet?

c) Har de i bekræftende fald en sådan ret på grundlag af artikel 11 og 12 i forordning nr. 1612/68 eller på grundlag af en anden (og i givet fald hvilken) fællesskabsretlig bestemmelse?

4) a) Hvis besvarelsen af det foregående spørgsmål ikke falder ud til unionsborgerens fordel, bevarer den pågældende persons familiemedlemmer da de afledte rettigheder, som de i deres egenskab af familiemedlemmer oprindeligt opnåede, da de tog bopæl hos en arbejdstager i Det Forenede Kongerige?

b) Hvilke betingelser gælder i bekræftende fald herfor?«

Spørgsmålet, om de to første præjudicielle spørgsmål kan antages til besvarelse

29 Det skal indledningsvis bemærkes, at det fremgår af indlæggene for Domstolen, at mellem iværksættelsen af hovedsagen og den præjudicielle forelæggelse har fru Baumbast, hendes to børn samt R opnået tidsubegrænsede opholdstilladelser i Det Forenede Kongerige. For R's vedkommende kan tildelingen af den nævnte tilladelse sandsynligvis forklares med, at hun har indgået ægteskab med en britisk statsborger, selv om der intet nærmere er anført i denne retning af den forelæggende ret. Det er følgelig kun hr. Baumbast, der ikke har opnået en tidsubegrænset opholdstilladelse.

30 Det må under disse omstændigheder undersøges, om de to første præjudicielle spørgsmål fra den forelæggende ret kan antages til behandling.

31 Den i artikel 234 EF foreskrevne procedure er et instrument i samarbejdet mellem Domstolen og de nationale retter, ved hjælp af hvilket Domstolen forsyner de nationale retter med de fortolkningselementer med hensyn til fællesskabsretten, som er nødvendige, for at de kan afgøre de for dem verserende retssager (jf. dom af 8.11.1990, sag C-231/89, Gmurzynska-Bscher, Sml. I, s. 4003, præmis 18).

32 Det tilkommer derfor alene de nationale retter, som behandler tvisten, og som har ansvaret for den retsafgørelse, der skal træffes, at vurdere — under hensyn til hver enkelt sags særegenheder — både nødvendigheden af en præjudiciel afgørelse for at kunne afsige dom og relevansen af de spørgsmål, som de forelægger Domstolen. Når de af de nationale retter forelagte spørgsmål vedrører fortolkningen af en bestemmelse i fællesskabsretten, er Domstolen derfor i princippet forpligtet til at træffe afgørelse herom (jf. bl.a. Gmurzynska-Bscher-dommen, præmis 19 og 20).

33 Inden for rammerne af kompetencefordelingen mellem de nationale retter og Domstolen, der er foreskrevet i artikel 234 EF, træffer Domstolen således præjudiciel afgørelse, uden at den i princippet skal tage stilling til de omstændigheder, hvorunder de nationale retter har forelagt den spørgsmål, eller hvorledes de vil anvende den fællesskabsretlige bestemmelse, som de har anmodet om at få fortolket (jf. Gmurzynska-Bscher-dommen, præmis 22).

34 Det ville kun forholde sig modsat, såfremt det var klart, at proceduren efter artikel 234 EF er blevet anvendt i strid med sit formål og i virkeligheden benyttes for at foranledige Domstolen til at træffe afgørelse, selv om der ikke foreligger en egentlig retstvist, eller såfremt det er åbenlyst, at den fællesskabsretlige bestemmelse, som er forelagt Domstolen til fortolkning, hverken direkte eller indirekte finder anvendelse på omstændighederne i den konkrete sag (jf. i denne retning Gmurzynska-Bscher-dommen, præmis 23, og dom af 17.7.1997, sag C-130/95, Giloy, Sml. I, s. 4291, præmis 22).

35 Det er korrekt, at der blev meddelt tilladelse til ophold i Det Forenede Kongerige uden tidsbegrænsning for fru Baumbast og hendes børn den 23. juni 1998, dvs. endog før den forelæggende rets afgørelse af 28. maj 1999, og for R på et senere tidspunkt, der ikke er oplyst.

36 Det fremgår imidlertid af de under retsmødet afgivne forklaringer, at disse tilladelser blev meddelt i henhold til britisk ret, og at spørgsmålet om, hvilke rettigheder der tilkommer de pågældende personer i henhold til fællesskabsretten, ikke er blevet besvaret.

37 Det kan ligeledes konstateres, at disse spørgsmål er blevet forelagt under en egentlig retstvist, og at den forelæggende ret har givet Domstolen en beskrivelse af deres faktiske og retlige baggrund såvel som af de forhold, der begrunder dens opfattelse om, at en besvarelse af disse spørgsmål er nødvendige for, at den kan træffe sin afgørelse.

38 Det følger af det anførte, at de to første spørgsmål, der er stillet af den forelæggende ret, kan antages til besvarelse.

Det første spørgsmål

39 Med det første spørgsmål spørger den forelæggende ret nærmere bestemt, om en EU-borgers børn, der har taget bopæl i en medlemsstat på et tidspunkt, hvor en af deres forældre udøvede sin opholdsret som vandrende arbejdstager i denne medlemsstat, har ret til at opholde sig i medlemsstaten for at gennemføre almindelig skolegang dér i henhold til artikel 12 i forordning nr. 1612/68, også

såfremt forældrene i mellemtiden er blevet skilt, såfremt kun den ene af forældrene er unionsborger, og denne forælder ikke længere er vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten, eller såfremt børnene ikke selv er statsborgere i Den Europæiske Union.

Indlæg for Domstolen

40 Selv om R og familien Baumbast anerkender, at retten til ophold og retten til at få adgang til værtsmedlemsstatens uddannelsessystem, som hjemles i artikel 10 og 12 i forordning nr. 1612/68, ikke er ubegrænset, gør de gældende, at betingelserne for at opnå de rettigheder, der følger af den nævnte forordnings artikel 12, er opfyldt i hovedsagerne. Således er der i R-sagen intet grundlag for at antage, at børnene er ophørt med at være familiemedlemmer i forhold til deres fader, som stadig arbejder i værtsmedlemsstaten. I Baumbast-sagen er den eneste omstændighed, der kunne give grundlag for at antage, at børnene ikke længere opfylder betingelserne i den nævnte forordnings artikel 12, det forhold, at deres far ikke længere arbejder i vedkommende stat. Det fremgår imidlertid af dommen af 15. marts 1989, Echternach og Moritz (forenede sager 389/87 og 390/87, Sml. s. 723), at denne omstændighed ikke har nogen betydning for bevarelsen af deres rettigheder.

41 Det Forenede Kongeriges regering og den tyske regering har også anført, at de rettigheder, som et barn af en vandrende arbejdstager har i medfør af artikel 12 i forordning nr. 1612/68, principielt opretholdes, selv om forældrene forlader værtsmedlemsstaten.

42 Den tyske regering har imidlertid anført, at det ifølge Echternach og Moritz-dommen kun er i det tilfælde, hvor skolegangen ikke kan videreføres i oprindelsesmedlemsstaten, at artikel 12 i forordning nr. 1612/68 tillægger barnet en selvstændig ret til ophold.

43 Hvad særligt angår R-sagen har Det Forenede Kongeriges regering gjort gældende, at R's børn har ret til ophold i Det Forenede Kongerige i medfør af artikel 12 i forordning nr. 1612/68, for selv om R og børnenes far er skilt, udøver faderen fortsat sine rettigheder som vandrende arbejdstager i Det Forenede Kongerige.

44 Kommissionen har vedrørende R-sagen anført, at selv om forældrene er skilt, vil børnene, så længe en af forældrene bevarer sin status som vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten, fortsat have opholdsret i medfør af artikel 10 i forordning nr. 1612/68 og en ret til adgang til undervisning i medfør af samme forordnings artikel 12.

45 Kommissionen har med hensyn til Baumbast-sagen gjort gældende, at det fremgår af Echternach og Moritz-dommen, at et barn af en vandrende arbejdstager bevarer sin egenskab af familiemedlem til denne arbejdstager efter betydningen i forordning nr. 1612/68, når barnets familie vender tilbage til hjemstaten, og barnet bliver i værtsmedlemsstaten med henblik på dér at fortsætte en uddannelse, som barnet ikke kan gennemføre i oprindelsesmedlemsstaten.

46 Kommissionen har anført, at selv om de faktiske omstændigheder, der forelå i forbindelse med Echternach og Moritz-dommen, var særlige i den forstand, at barnet ikke kunne fortsætte sin uddannelse i oprindelsesmedlemsstaten, har Domstolen fastlagt en vid fortolkning af artikel 12 i forordning nr. 1612/68. Situationen for børnene i familien Baumbast er ikke meget forskellig fra den situation, der var baggrunden for den nævnte dom, og der er følgelig umiddelbart ingen grund til at komme til et andet resultat. Kommissionen konkluderer, at såfremt Domstolen opretholder den fortolkning, som blev fastslået i den nævnte dom, vil børnene i familien Baumbast fortsat kunne opholde sig i Det Forenede Kongerige for dér at udøve de rettigheder, som artikel 12 i forordning nr. 1612/68 sikrer.

Domstolens bemærkninger

47 Med henblik på at give en hensigtsmæssig besvarelse af det første spørgsmål skal der sondres mellem de to situationer, med hensyn til hvilke den forelæggende ret har stillet spørgsmålet.

48 Det bemærkes indledningsvis, at artikel 1, stk. 1, i forordning nr. 1612/68 vedrørende egenskab af vandrende arbejdstager bestemmer, at enhver statsborger i en medlemsstat uanset bopæl har ret til at tage og udøve lønnet beskæftigelse på en anden medlemsstats område.

49 Hvad for det første angår Baumbast-sagen fremgår det af akterne i sagen, at denne er forskellig fra R-sagen, idet hr. Baumbast, der er tysk statsborger og har udøvet såvel lønnet beskæftigelse som beskæftigelse som selvstændig erhvervsdrivende i Det Forenede Kongerige i en årrække, og som fortsat har bopæl dér, ikke længere arbejder i Det Forenede Kongerige. Under disse omstændigheder spørger den forelæggende ret, om hans børn vil kunne fortsætte deres skolegang i Det Forenede Kongerige i medfør af bestemmelserne i artikel 12 i forordning nr. 1612/68.

50 Det bemærkes i den forbindelse, at målsætningen med forordning nr. 1612/68, der er at gennemføre arbejdskraftens frie bevægelighed — for at denne kan sikres under behørig hensyntagen til de berørtes frihed og værdighed — kræver, at EF-arbejdstagerens families integration i miljøet i værtsmedlemsstaten kan ske under de bedst mulige betingelser (jf. dom af 13.11.1990, sag C-308/89, Di Leo, Sml. I, s. 4185, præmis 13).

51 Således som Domstolen har fastslået i præmis 21 i Echternach og Moritz-dommen, er det helt afgørende for, at en sådan integration kan lykkes, at EF-arbejdstagerens børn har mulighed for at gennemføre deres skolegang og deres studier i opholdsmedlemsstaten, som det udtrykkeligt er bestemt i artikel 12 i forordning nr. 1612/68, for at afslutte dem med held.

52 Såfremt et barn af en EU-borger under omstændigheder som dem, der foreligger i Baumbast-sagen, hindres i at fortsætte sin skolegang i opholdsmedlemsstaten, fordi barnet nægtes opholdstilladelse, kunne dette afholde unionsborgeren fra at udøve retten til fri bevægelighed i henhold til artikel 39 EF og dermed skabe en hindring for den effektive udøvelse af den frihed, der således sikres i EF-traktaten.

53 Selv om det er rigtigt, at Domstolen i Echternach og Moritz-dommen bemærkede, at barnet, efter at dets fader var vendt tilbage til sin oprindelsesmedlemsstat, ikke kunne fortsætte sine studier dér, fordi eksamensbeviserne ikke var samordnet, står det ikke desto mindre fast, at Domstolen med sin argumentation i dommen — i overensstemmelse med målsætningen med forordning nr. 1612/68 om integration af vandrende arbejdstageres familiemedlemmer — i det væsentlige ville sikre, at et barn af en af disse arbejdstagere kunne gennemføre sin skolegang og sine studier i værtsmedlemsstaten på betingelser, der ikke indebærer forskelsbehandling, med henblik på at afslutte dem med held (jf. ligeledes dom af 27.9.1988, sag 42/87, Kommissionen mod Belgien, Sml. s. 5445, præmis 10).

54 Såfremt en unionsborgers børn, der befinder sig i en situation, som svarer til situation for hr. Baumbasts børn, kun får adgang til at fortsætte deres skolegang i værtsmedlemsstaten, såfremt det er umuligt for dem at gennemføre denne i deres oprindelsesmedlemsstat, ville dette nemlig ikke alene være i modstrid med ordlyden af artikel 12 i forordning nr. 1612/68, der fastslår en ret til adgang til undervisning for børn af en statsborger i en medlemsstat, der »er eller har været beskæftiget« på en anden medlemsstats område, men også i strid med dens ånd.

55 Følgelig kan den restriktive fortolkning af denne bestemmelse, som er foreslået af den tyske regering, ikke tiltrædes.

56 For så vidt angår spørgsmålet, om den omstændighed, at børnene ikke selv er unionsborgere, kan have betydning for besvarelsen af det første spørgsmål, er det tilstrækkeligt at minde om, at ifølge artikel 10 i forordning nr. 1612/68 betragtes en EF-arbejdstagers efterkommere i lige linje, der er under 21 år eller forsørges af ham, uanset deres nationalitet som medlemmer af hans familie og har ret til at tage bopæl hos arbejdstageren, og de har følgelig krav på at få adgang til uddannelsessystemet i overensstemmelse med den nævnte forordnings artikel 12.

57 I øvrigt bemærkes, at den ret til at tage bopæl hos den vandrende arbejdstager, som tilkommer »hans ægtefælle og deres efterkommere i lige linje, der er under 21 år eller forsørges af ham«, skal fortolkes således, at den såvel tilkommer arbejdstagerens efterkommere som hans ægtefælles efterkommere. Såfremt denne bestemmelse blev fortolket restriktivt, således at kun den vandrende arbejdstagers og hans ægtefælles fælles børn har ret til at tage bopæl hos dem, ville dette nemlig være i strid med målsætningen med forordning nr. 1612/68, som er nævnt ovenfor.

58 Hvad for det andet angår R-sagen har børnene som familiemedlemmer til en arbejdstager, der er statsborger i en medlemsstat og beskæftiget på en anden medlemsstats område, en ret til ophold og en ret til at gennemføre deres uddannelse i medfør af artikel 10 og 12 i forordning nr. 1612/68.

59 Som det fremgår af præmis 50 i nærværende dom, skal disse bestemmelser gøre det lettere for den vandrende arbejdstager og for hans familie at blive integreret i værtsmedlemsstaten med henblik på at opfylde målsætningen med forordning nr. 1612/68, som er at gennemføre arbejdskraftens frie bevægelighed under behørig hensyntagen til de berørtes frihed og værdighed.

60 Selv om R og hendes første mand i mellemtiden er blevet skilt, fremgår det af sagen, at hendes første mand fortsat har lønnet beskæftigelse i Det Forenede Kongerige og derfor har egenskab af arbejdstager, som er statsborger i en medlemsstat og er beskæftiget på en anden medlemsstats område i betydningen i artikel 1 og 10 i forordning nr. 1612/68.

61 Under disse omstændigheder følger det klart af bestemmelserne i forordning nr. 1612/68, og navnlig af forordningens artikel 10 og 12, at børnene af R's første mand fortsat har en ret til ophold i værtsmedlemsstaten såvel som ret til at gennemføre deres uddannelse dér på samme vilkår som statsborgere i denne stat.

62 Den omstændighed, at børnene af R's første mand ikke bor fast hos ham, berører ikke deres rettigheder i henhold til artikel 10 og 12 i forordning nr. 1612/68. Ifølge forordningens artikel 10, hvorefter den vandrende arbejdstagers familiemedlemmer har ret til at tage ophold hos arbejdstageren, er det ikke nogen betingelse, at det pågældende familiemedlem til stadighed bor hos ham, men kun, jf. bestemmelsens stk. 3, at arbejdstageren med henblik på modtagelsen af sin familie råder over en bolig, der svarer til de krav, der anses for normale (jf. dom af 13.2.1985, sag 267/83, Diatta, Sml. s. 567, præmis 18).

63 Under hensyn til det anførte skal det første spørgsmål besvares med, at en EU-borgers børn, der har taget bopæl i en medlemsstat på et tidspunkt, hvor en af deres forældre udøvede sin opholdsret som vandrende arbejdstager i denne medlemsstat, har ret til at opholde sig i medlemsstaten for at gennemføre almindelig skolegang dér i henhold til artikel 12 i forordning nr. 1612/68. Den omstændighed, at børnenes forældre i mellemtiden er blevet skilt, at kun den ene af forældrene er unionsborger, og at denne forælder ikke længere er vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten, eller den omstændighed, at børnene ikke selv er statsborgere i Den Europæiske Union, er i den forbindelse uden betydning.

Det andet spørgsmål

64 Med det andet spørgsmål spørger den forelæggende ret nærmere bestemt med henblik på tilfælde, hvor børn har ret til at opholde sig i en værtsmedlemsstat for at følge almindelig undervisning dér i henhold til artikel 12 i forordning nr. 1612/68, om denne bestemmelse skal fortolkes således, at den berettiger den af forældrene, der faktisk passer børnene, uanset den pågældendes nationalitet, til at opholde sig sammen med dem for at lette udøvelsen af den nævnte ret, selv om forældrene i mellemtiden er blevet skilt, eller den forælder, der er EU-borger, ikke længere er vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten.

Indlæg for Domstolen

65 Ifølge R og familien Baumbast skal fællesskabsbestemmelserne fortolkes vidt, således at de rettigheder, som de tildeler, får effektiv virkning, navnlig når der er tale om en så grundlæggende ret som retten til at have et familieliv. De finder følgelig, at når der er tale om mindreårige børn, som har tilbragt hele deres liv sammen med deres mor og fortsat bor hos hende, er et afslag på at give hende opholdsret, så længe børnenes skolegang varer, et indgreb i børnenes rettigheder, som gør det umuligt at udøve disse. De har endvidere gjort gældende, at et sådant afslag udgør et urimeligt indgreb i familielivet i strid med artikel 8 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder (herefter »EMK«).

66 Det Forenede Kongeriges regering og den tyske regering samt Kommissionen foreslår Domstolen at besvare det andet spørgsmål benægtende. De har anført, at der ikke af artikel 12 i forordning nr. 1612/68 kan udledes en opholdsret for

forældre med statsborgerskab i et tredjeland. Disse personers rettigheder er fastlagt i de betingelser, der direkte gælder for udøvelsen af retten til fri bevægelighed. Efter en skilsmisse, eller efter at ægtefællen, som er EF-statsborger, er ophørt med sin virksomhed som vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten, giver fællesskabsretten ikke ægtefællen, der er statsborger i et tredjeland, en ret til ophold, der afledes af børnenes ret til uddannelse.

67 Det Forenede Kongeriges regering har anført, at når værtsmedlemsstaten er forpligtet til at tillade børnene at opholde sig dér med henblik på at følge almindelig undervisning i medfør af artikel 12 i forordning nr. 1612/68, må dens forpligtelse til at fremme bestræbelser, der gør det muligt for disse børn at følge undervisningen på de bedst mulige vilkår, ikke fortolkes således, at den er forpligtet til at tillade den person, der passer børnene, at bo sammen med dem. Det Forenede Kongeriges regering bemærker, at såfremt det godtgøres, at afslaget på en sådan opholdsret indebærer et uberettiget indgreb i familielivet, således som dette beskyttes ved EMK's artikel 8, kan Home Office (Indenrigsministeriet) som en undtagelse fra Immigration Rules give en speciel opholdsret til den forælder, der passer barnet.

Domstolens bemærkninger

68 Det skal herom for det første bemærkes, at artikel 12 i forordning nr. 1612/68 såvel som de rettigheder, der følger heraf, skal fortolkes på baggrund af forordningens opbygning og formål. Det fremgår i det hele af denne forordnings bestemmelser, at Rådet med henblik på at lette arbejdstagernes familiemedlemmers bevægelighed dels har lagt vægt på, at det menneskeligt er af betydning for arbejdstageren at have sin familie samlet hos sig, dels at det i det hele taget må tillægges betydning, at arbejdstageren og hans familie integreres i værtsmedlemsstaten uden forskelsbehandling i forhold til dennes egne statsborgere (jf. i denne retning dom af 18.5.1989, sag 249/86, Kommissionen mod Tyskland, Sml. s. 1263, præmis 11).

69 Som det fremgår af svaret på det første spørgsmål, har artikel 12 i forordning nr. 1612/68 især til formål at sikre, at en EF-arbejdstagers børn, selv om arbejdstageren ikke længere har lønnet beskæftigelse i værtsmedlemsstaten, kan påbegynde og om fornødent afslutte deres skolegang i den nævnte medlemsstat.

70 Det skal for det andet bemærkes, at det fremgår af Domstolens praksis, at ligesom det er tilfældet med selve egenskaben som vandrende arbejdstager, kan de rettigheder, der tilkommer en EF-arbejdstagers familiemedlemmer i medfør af forordning nr. 1612/68, under visse omstændigheder bestå selv efter arbejdsforholdets ophør (jf. i denne retning Echternach og Moritz-dommen, præmis 21, og dom af 12.5.1998, sag C-85/96, Martínez Sala, Sml. I, s. 2691, præmis 32).

71 Under omstændigheder som dem, der foreligger i hovedsagerne, hvor børnene i medfør af artikel 12 i forordning nr. 1612/68 har ret til at fortsætte deres skolegang i værtsmedlemsstaten, mens forældrene, som passer dem, risikerer at miste deres ret til ophold — hvilket i den ene sag skyldes, at ægteskabet med den vandrende arbejdstager er opløst, og i den anden sag den omstændighed, at den forælder, der har haft lønnet beskæftigelse i værtsmedlemsstaten som vandrende arbejdstager, ikke længere arbejder dér — er det klart, at såfremt disse forældre nægtes adgang til at forblive i værtsmedlemsstaten, mens deres børn går i skole, vil dette kunne fratage børnene en ret, som de er tillagt af fællesskabslovgiver.

72 Det fremgår i øvrigt af Domstolens praksis, at forordning nr. 1612/68 må fortolkes på baggrund af kravet om respekt for familielivet ifølge EMK's artikel 8, idet denne respekt er en del af de grundlæggende rettigheder, som ifølge fast retspraksis er anerkendt i fællesskabsretten (jf. dommen i sagen Kommissionen mod Tyskland, præmis 10).

73 Den ret, som artikel 12 i forordning nr. 1612/68 tildeler en vandrende arbejdstagers barn til på de bedst mulige vilkår at gennemføre sin skolegang i værtsmedlemsstaten, indebærer nødvendigvis, at barnet har ret til at være ledsaget af den person, der faktisk passer det, og følgelig, at denne person er i stand til at bo sammen med barnet i den nævnte medlemsstat under barnets uddannelse. Et afslag på at give opholdstilladelse til den forælder, der faktisk passer barnet, mens dette udøver sin ret til at gennemføre sin skolegang i værtsmedlemsstaten, ville gøre indgreb i denne ret.

74 Med hensyn til Kommissionens argument om, at der ikke af artikel 12 i forordning nr. 1612/68 kan udledes en ret til ophold for en person, der ikke er barn af en vandrende arbejdstager, fordi det er en ufravigelig betingelse for enhver ret med hjemmel i denne bestemmelse, at denne egenskab foreligger, skal det bemærkes, at når henses til den sammenhæng, forordning nr. 1612/68 indgår i, og de mål, der søges nået med forordningen, navnlig dens artikel 12, må den ikke fortolkes indskrænkende (jf. i denne retning Diatta-dommen, præmis 17), og den må under alle omstændigheder ikke fratages sin effektive virkning.

75 Under hensyn til det anførte skal det andet spørgsmål besvares med, at såfremt børn har ret til at opholde sig i en værtsmedlemsstat for at følge almindelig undervisning dér i henhold til artikel 12 i forordning nr. 1612/68, skal denne bestemmelse fortolkes således, at den berettiger den af forældrene, der faktisk passer børnene, uanset den pågældendes nationalitet, til at opholde sig sammen med dem for at lette udøvelsen af den nævnte ret, selv om forældrene i mellemtiden er blevet skilt, eller den forælder, der er EU-borger, ikke længere er vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten.

Det tredje spørgsmål

76 Med den første del af det tredje spørgsmål spørger den forelæggende ret nærmere bestemt, om en EU-borger, der ikke længere har opholdsret i værtsmedlemsstaten

som vandrende arbejdstager, i sin egenskab af unionsborger har ret til at opholde sig dér direkte i medfør af artikel 18, stk. 1, EF.

Indlæg for Domstolen

77 Baumbast har anført, at det forhold, at den frie opholdsret på medlemsstaternes område, som er fastsat i artikel 18 EF, er undergivet begrænsninger, og at den er fastsat i EF-traktaten, ikke fratager den direkte virkning. Denne bestemmelse må fortolkes således, at hr. Baumbast i medfør heraf fortsat udøver en ret til ophold i Det Forenede Kongerige, selv om han arbejder uden for Den Europæiske Union. Såfremt artikel 18 EF anvendes på denne måde, kan retten til fri bevægelighed, som er fastsat i EF-traktaten, udøves blot på grundlag af bevis for nationalitet, uden at man imidlertid herved går uden for den hidtil gældende lovgivning på området.

78 Det Forenede Kongeriges regering og den tyske regering har gjort gældende, at der ikke kan udledes en opholdsret direkte på grundlag af artikel 18, stk. 1, EF. De begrænsninger og betingelser, som det nævnte stk. 1 henviser til, viser, at bestemmelsen ikke er udformet som en selvstændig bestemmelse.

79 Kommissionen, som understreger den politiske og retlige betydning af artikel 18 EF, har anført, at bestemmelsens begrænsninger fremgår af selve dens ordlyd, og især af dens stk. 1. På fællesskabsrettens nuværende udviklingstrin er retten til at færdes og til ophold, som fastslås i artikel 18 EF, undergivet de hidtil gældende regler, såvel i primær som afledt ret, som fastlægger de persongrupper, der kan være omfattet heraf. Disse rettigheder er stadig betinget enten af en erhvervsmæssig virksomhed eller af, at der rådes over tilstrækkelige midler. Da det tredje præjudicielle spørgsmål hviler på den antagelse, at der ikke findes nogen anden

bestemmelse i fællesskabsretten, som hr. Baumbast kan påberåbe sig til støtte for en opholdsret i Det Forenede Kongerige, konkluderer Kommissionen, at artikel 18 EF efter gældende ret og under de foreliggende omstændigheder ikke kan være ham til nogen hjælp.

Domstolens bemærkninger

80 Ifølge fast retspraksis er den ret, som statsborgere i en medlemsstat har til at indrejse på en anden medlemsstats område og til at opholde sig dér, en ret, der direkte tildeles ved EF-traktaten, eller, alt efter omstændighederne, i de bestemmelser, der er truffet til gennemførelse af denne (jf. bl.a. dom af 8.4.1976, sag 48/75, Royer, Sml. s. 497, præmis 31).

81 Selv om Domstolen, før traktaten om Den Europæiske Union trådte i kraft, havde fastslået, at denne opholdsret, som direkte hjemles ved EF-traktaten, var betinget af, at vedkommende udøver erhvervsmæssig virksomhed efter betydningen i EF-traktatens artikel 48, 52 eller 59 (efter ændring nu artikel 39 EF, 43 EF og 49 EF) (jf. dom af 5.2.1991, sag C-353/89, Roux, Sml. I, s. 273, præmis 9), er det en kendsgerning, at fra dette tidspunkt er unionsborgerskabet blevet indført i EF-traktaten, og retten for enhver borger til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område er blevet fastslået i artikel 18, stk. 1, EF.

82 Artikel 17, stk. 1, EF, bestemmer, at unionsborgerskab har enhver, der er statsborger i en medlemsstat. Unionsborgerskabets formål er at skabe den

grundlæggende status for medlemsstaternes statsborgere (jf. således dom af 20.9.2001, sag C-184/99, Grzelczyk, Sml. I, s. 6193, præmis 31).

83 Traktaten om Den Europæiske Union kræver i øvrigt ikke, at unionsborgerne udøver en erhvervsmæssig virksomhed som lønmodtager eller som selvstændig for at opnå de rettigheder, der hjemles i EF-traktatens anden del vedrørende unionsborgerskabet. Der er heller ikke i den nævnte traktats tekst noget grundlag for at antage, at unionsborgere, som har bosat sig i en anden medlemsstat for at udøve lønnet virksomhed dér, mister rettigheder, som EF-traktaten giver dem på grundlag af unionsborgerskabet, når denne virksomhed ophører.

84 Hvad særlig angår retten til at opholde sig på medlemsstaternes område i henhold til artikel 18, stk. 1, EF, må det konstateres, at denne direkte tildeles enhver unionsborger ved en klar og præcis bestemmelse i EF-traktaten. Alene i sin egenskab af statsborger i en medlemsstat, og dermed unionsborger, har hr. Baumbast derfor ret til at påberåbe sig artikel 18, stk. 1, EF.

85 Denne ret for unionsborgere til at opholde sig på en anden medlemsstats område anerkendes ganske vist med de begrænsninger og på de betingelser, der er fastsat i EF-traktaten og i gennemførelsesbestemmelserne hertil.

86 Anvendelsen af de begrænsninger og betingelser, som efter artikel 18, stk. 1, EF er lovlige i forbindelse med udøvelsen af den nævnte ret til ophold, er imidlertid undergivet domstolsprøvelse. De eventuelle begrænsninger af og betingelser for denne ret er følgelig ikke til hinder for, at bestemmelserne i artikel 18, stk. 1, EF hjemler borgerne rettigheder, som de kan gøre gældende ved de nationale domstole, og som disse skal beskytte (jf. således dom af 4.12.1974, sag 41/74, Van Duyn, Sml. s. 1337, præmis 7).

87 Vedrørende de begrænsninger og betingelser, der følger af bestemmelserne i afledt ret, bestemmer artikel 1, stk. 1, i direktiv 90/364, af medlemsstaterne over for statsborgere fra en medlemsstat, der ønsker at gøre brug af retten til ophold på deres område, kan kræve, at de selv og medlemmerne af deres familie er omfattet af en sygeforsikringsordning, der dækker samtlige risici i værtsmedlemsstaten, og råder over tilstrækkelige midler til at undgå, at de under deres ophold falder værtsmedlemsstatens sociale system til byrde.

88 Med hensyn til anvendelsen af disse betingelser på omstændighederne i Baumbast-sagen skal det bemærkes, at det fremgår af sagens akter, at hr. Baumbast arbejder som lønmodtager i tredjelande for tyske virksomheder, og at hverken han eller hans familie har gjort brug af det sociale system i værtsmedlemsstaten. Det er under disse omstændigheder ikke blevet bestridt, at hr. Baumbast opfylder den betingelse, der stilles i direktiv 90/364, om at have rådighed over tilstrækkelige midler.

89 Hvad angår betingelsen vedrørende sygeforsikringsordningen fremgår det af sagen, at såvel hr. Baumbast som medlemmerne af hans familie er dækket af en fuld sygeforsikring i Tyskland. Immigration Adjudicator synes at have fastslået, at denne sygeforsikring ikke kunne dække behandling, der ydes i Det Forenede Kongerige i nødsituationer. Det tilkommer den forelæggende ret at undersøge, om denne konstatering er rigtig, i lyset af bestemmelserne i Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet (EFT 1971 II, s. 366). Der skal navnlig henvises til denne forordnings artikel 19, stk. 1, litra a), ifølge hvilken der for den kompetente medlemsstats regning er en ret for en arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende, der er bosat i en anden medlemsstat, og hvis sundhedstilstand nødvendiggør en behandling på bopælmedlemsstatens område, til at modtage naturalydelser, der ydes af institutionen i denne sidstnævnte stat.

90 Under alle omstændigheder hviler de begrænsninger og betingelser, som artikel 18 EF henviser til, og som er fastsat i direktiv 90/364, på den betragtning, at udøvelsen af unionsborgernes opholdsret kan vige for medlemsstaternes legitime

interesser. Det skal i den forbindelse bemærkes, at det fremgår af fjerde betragtning til direktiv 90/364, at indehaverne af opholdsret ikke må blive til »urimelig« byrde for de offentlige finanser i værtsmedlemsstaten.

91 Imidlertid skal anvendelsen af de nævnte begrænsninger og betingelser finde sted under overholdelse af de grænser, der fastsættes i fællesskabsretten, og i overensstemmelse med dennes almindelige principper, navnlig proportionalitetsprincippet. Dette indebærer, at de nationale foranstaltninger, der træffes på dette område, skal være hensigtsmæssige og nødvendige med henblik på at nå det forfulgte mål (jf. i denne retning dom af 2.8.1993, forenede sager C-259/91, C-331/991 og C-332/91, Allué m.fl., Sml. I, s. 4309, præmis 15).

92 Med hensyn til anvendelsen af proportionalitetsprincippet på omstændighederne i Baumbast-sagen skal det for det første bemærkes, at det ikke er bestridt, at hr. Baumbast råder over tilstrækkelige midler i direktiv 90/364's forstand, for det andet, at han har arbejdet og følgelig lovligt været bosat i værtsmedlemsstaten i adskillige år, først som lønmodtager og derefter som selvstændig erhvervsdrivende, for det tredje, at hans familie i denne periode også har været bosat i værtsmedlemsstaten, og at familiens medlemmer er blevet boende dér, også efter at han er ophørt med sin beskæftigelse som lønmodtager og selvstændig i den nævnte stat, for det fjerde, at hverken hr. Baumbast eller medlemmerne af hans familie har været til byrde for de offentlige finanser i værtsmedlemsstaten, og for det femte, at såvel hr. Baumbast som hans familie er omfattet af en fuld sygeforsikring i en anden EU-medlemsstat.

93 Såfremt det under disse omstændigheder ikke tillades hr. Baumbast at udøve den ret til ophold, som tillægges ham ved artikel 18, stk. 1, EF, under påberåbelse af bestemmelserne i direktiv 90/364, idet den sygeforsikringsordning, han er omfattet af, ikke dækker behandling, der ydes i værtsmedlemsstaten i nødsituationer, vil dette være et uforholdsmæssigt indgreb i udøvelsen af den nævnte ret.

94 Den første del af det tredje spørgsmål skal følgelig besvares med, at en EU-borger, der ikke længere har opholdsret i værtsmedlemsstaten som vandrende arbejdstager, har i sin egenskab af unionsborger ret til at opholde sig dér direkte i medfør af artikel 18, stk. 1, EF. Udøvelsen af denne ret er undergivet de begrænsninger og betingelser, som denne bestemmelse henviser til, men de kompetente myndigheder og i givet fald de nationale domstole skal påse, at anvendelsen af de nævnte begrænsninger og betingelser finder sted under overholdelse af de almindelige principper i fællesskabsretten, og navnlig af proportionalitetsprincippet.

95 Med den anden og den tredje del af det tredje spørgsmål spørger den forelæggende ret, om der, såfremt hr. Baumbast har opholdsret med hjemmel i artikel 18, stk. 1, EF, tilkommer medlemmerne af hans familie opholdsret på grundlag af den samme hjemmel. I betragtning af de svar, der er givet på de to første spørgsmål, er det ikke nødvendigt at besvare disse dele af det tredje spørgsmål.

96 Under hensyn til det svar, der er givet på den første del af det tredje spørgsmål, er det heller ikke nødvendigt at besvare det fjerde spørgsmål.

Sagsomkostningerne

97 De udgifter, der er afholdt af Det Forenede Kongeriges regering og af den tyske regering samt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagernes behandling i forhold til hovedsagernes parter udgør et led i de sager, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Immigration Appeal Tribunal ved kendelse af 28. maj 1999, for ret:

1) En EU-borgers børn, der har taget bopæl i en medlemsstat på et tidspunkt, hvor en af deres forældre udøvede sin opholdsret som vandrende arbejdstager i denne medlemsstat, har ret til at opholde sig i medlemsstaten for at gennemføre almindelig skolegang dér i henhold til artikel 12 i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 af 15. oktober 1968 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet. Den omstændighed, at børnenes forældre i mellemtiden er blevet skilt, at kun en af forældrene er unionsborger, og at denne forælder ikke længere er vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten, eller den omstændighed, at børnene ikke selv er statsborgere i Den Europæiske Union, er i den forbindelse uden betydning.

2) Såfremt børn har ret til at opholde sig i en værtsmedlemsstat for at følge almindelig undervisning dér i henhold til artikel 12 i forordning nr. 1612/68, skal denne bestemmelse fortolkes således, at den berettiger den af forældrene, der faktisk passer børnene, uanset den pågældendes nationalitet, til at opholde sig sammen med dem for at lette udøvelsen af den nævnte ret, selv om forældrene i mellemtiden er blevet skilt, eller den forælder, der er EU-borger, ikke længere er vandrende arbejdstager i værtsmedlemsstaten.

3) En EU-borger, der ikke længere har opholdsret i værtsmedlemsstaten som vandrende arbejdstager, har i sin egenskab af unionsborger ret til ophold dér direkte i medfør af artikel 18, stk. 1, EF. Udøvelsen af denne ret er undergivet de begrænsninger og betingelser, som denne bestemmelse henviser til, men de kompetente myndigheder og i givet fald de nationale domstole skal påse, at anvendelsen af de nævnte begrænsninger og betingelser finder sted under overholdelse af de almindelige principper i fællesskabsretten, og navnlig af proportionalitetsprincippet.

Rodríguez Iglesias	Jann	Macken
Colneric	Von Bahr	Gulmann
Edward	La Pergola	Puissochet
Wathelet	Skouris	Cuhna Rodrigues
	Timmermans	

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 17. september 2002.

R. Grass — Justitssekretær

G.C. Rodríguez Iglesias — Præsident